

Ontwikkeling van een indicatorenset – voor inclusief onderwijs in Europa

Ontwikkeling van een indicatorenset

– voor inclusief onderwijs in Europa

Dit rapport is ontwikkeld binnen de context van een door het Actieprogramma Leven Lang Leren van de Europese Gemeenschap (projectnummer 135749-LLP-1-2007-1-DK-COMENIUS-CAM) gefinancierd project. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het rapport ligt uitsluitend bij de auteurs. Het Uitvoerend Agentschap voor onderwijs, audiovisuele middelen en cultuur (EACEA) is niet verantwoordelijk voor enig gebruik van de informatie die in dit rapport verstrekt wordt.

Education and Culture DG

De publicatie van dit document is mede mogelijk gemaakt door het DG Onderwijs en Cultuur van de Europese Commissie: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.htm

Lifelong Learning Programme

Dit rapport is samengesteld door Mary Kyriazopoulou en Harald Weber, project managers van het Agency, op basis van de bijdragen van leden van de Vertegenwoordigende Raad van het Agency, Nationale Coördinatoren en benoemde Nationale Experts op het gebied van indicatoren. Voor contactgegevens verwijzen wij u naar de lijst van deelnemers achter in dit document.

Gebruik van delen van dit document is toegestaan mits een duidelijke bronvermelding wordt opgenomen. Er moet als volgt naar dit rapport verwezen worden: Kyriazopoulou, M. en Weber, H. (editors) 2009. *Ontwikkeling van een indicatorenset – voor inclusief onderwijs in Europa*, Odense, Denemarken: European Agency for Development in Special Needs Education.

Om de toegankelijkheid van de informatie te vergroten is dit verslag beschikbaar in een volledig bewerkbare digitale opmaak en in 21 talen. Digitale versies van dit rapport staan op de website van het Agency:

<http://www.european-agency.org/publications/ereports>

Omslagfoto: Virginie Mahieu, student van de EESSCF school, Verviers, België

ISBN: 978-87-92387-74-5 (Elektronisch)

ISBN: 978-87-92387-54-7 (Gedrukt)

2009

Europees Agentschap voor de ontwikkeling van het onderwijs voor leerlingen met specifieke behoeften

Secretariaat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denemarken
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brussels Office
Avenue Palmerston 3
BE-1000 Brussel België
Tel: +32 2 280 33 59
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

INHOUD

1. VOORWOORD	5
2. INTRODUCTIE	7
3. RAAMWERK EN VISIE	9
4. DOELEN	11
5. BEGRIPPEN EN DEFINITIES	13
5.1 Inclusie	13
5.2 Beleidsindicatoren	15
6. INDICATOREN VOOR SNE EN INCLUSIEF ONDERWIJS	19
7. DE ONTWIKKELING VAN INDICATOREN IN HET KADER VAN HET PROJECT	22
7.1 Gebieden	25
7.2 Vereisten	26
7.3 Indicatoren	28
8. PROCEDURELE LINK NAAR THEMATISCHE PROJECTEN...	36
9. VERVOLGSTAPPEN	38
LITERATUUR	43
VERKLARENDE WOORDENLIJST	45
DEELNEMENDE EXPERTS	46

1. VOORWOORD

Dit rapport geeft de belangrijkste uitkomsten weer van een project dat is uitgevoerd door het Europese Agentschap voor de ontwikkeling van het onderwijs voor leerlingen met specifieke behoeften (hierna: het Agency), op verzoek van de leden van de Vertegenwoordigende Raad, over het onderwerp 'Ontwikkeling van een indicatorenset – voor inclusief onderwijs¹ in Europa'. Dit project is via het Actieprogramma Leven Lang Leren van de Europese Gemeenschap, gefinancierd door de Europese Commissie, Directoraat-generaal voor Onderwijs en Cultuur.

De vertegenwoordigers van de ministeries van onderwijs die betrokken zijn bij het werk van het Agency waren geïnteresseerd in de ontwikkeling van een indicatorenset op het gebied van inclusief onderwijs, die gebruikt zou kunnen worden als een instrument voor het monitoren van de ontwikkelingen in het beleid en de praktijk van hun land. Een indicatorenset zou bovendien ook op Europees niveau als instrument kunnen dienen voor gegevensverzameling door het Agency voor specifieke ontwikkelingen binnen landen.

In totaal 23 landen – België (Vlaams en Frans sprekende gemeenschappen), Cyprus, Denemarken, Duitsland, Estland, Frankrijk, Hongarije, Ierland, IJsland, Italië, Letland, Litouwen, Malta, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Portugal, Spanje, Tsjechië, Zweden, Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk (Engeland en Schotland) – waren betrokken bij de activiteiten voor het project door de benoeming van 32 nationale experts voor het project. De contactgegevens van de experts staan vermeld achter in het rapport, (zie bladzijde 46). Hun bijdragen, samen met die van de leden van de Vertegenwoordigende Raad en de Nationale Coördinatoren worden bijzonder gewaardeerd. Door hun bijdragen is het Agencyproject tot een succes geworden.

Dit rapport geeft het raamwerk, de visie en de doelen weer, maar ook de gebruikte methodologie en een eerste indicatorenset op drie

¹ In dit rapport wordt het begrip inclusief onderwijs gebruikt in overeenstemming met de verklaring van Salamanca (1994) en de UN Conventie rechten van mensen met een handicap (2006). Hierin wordt gesteld, dat inclusief onderwijs een doel is waar alle landen aan werken. Het wordt erkend dat inclusief onderwijs een voortdurend proces is, en geen eindresultaat, en dat het beleid en de praktijk van landen zich in verschillende stadia van het ontwikkelingsproces bevinden.

gebieden (wetgeving, deelname, financiering) van inclusief onderwijs. Er wordt nu gewerkt aan het operationaliseren van deze eerste indicatoren door het ontwikkelen van specifieke indicatoren waardoor monitoren op nationaal en Europees niveau mogelijk wordt.

Meer informatie over de projectactiviteiten is beschikbaar op het web area van het project: www.european-agency.org/agency-projects/indicators-for-inclusive-education

Cor Meijer

Directeur

Europees Agentschap voor de ontwikkeling van onderwijs voor leerlingen met specifieke behoeften

2. INTRODUCTIE

De bedoeling van dit rapport is om de belangrijkste uitkomsten, het raamwerk, de visie en doelen, evenals de methodologie die in dit door het Agency uitgevoerde project gebruikt is bij het onderzoeken van het onderwerp 'Ontwikkeling van een indicatorenset – voor inclusief onderwijs in Europa' weer te geven.

Het doel van dit project, zoals overeengekomen door de landenvertegenwoordigers van het Agency, was het ontwikkelen van een methodologie die zou leiden naar een indicatorenset op nationaal niveau, doch tevens toepasbaar op Europees niveau, die zich ondubbelzinnig zou richten op beleidsvoorwaarden die de ontwikkeling van inclusief onderwijs binnen scholen zouden kunnen ondersteunen of belemmeren. Verschillende Europese en internationale instellingen hebben de taak op zich genomen om indicatoren op specifieke beleidsterreinen te ontwikkelen. Het project heeft deze ervaringen gebruikt bij het ontwikkelen van indicatoren op het gebied van inclusief onderwijs. Hierdoor heeft het project twee belangrijke uitkomsten, ten eerste: de ontwikkeling en toepassing van een bottom-up benadering bij het vaststellen van relevante indicatoren gebaseerd op de consensus van experts afkomstig uit de lidstaten van het Agency. Ten tweede: een eerste indicatorenset op dit gebied met aanwijzingen hoe deze meetbaar (d.w.z. geschikt voor het monitoren) te maken.

In totaal benoemden 23 landen 32 experts om deel te nemen aan het project. Met hun expertise en competentie hebben zij waardevolle bijdragen geleverd aan de beschouwingen en de discussies die plaats vonden tijdens de projectvergaderingen en werkgroepen, en tevens aan de ontwikkeling van de methodologie en de belangrijkste resultaten van het project. Zonder hun bijdragen zou de ontwikkeling van het project niet mogelijk zijn geweest.

Dit rapport is als volgt opgezet: na het voorwoord in hoofdstuk 1 en deze introductie (hoofdstuk 2), geeft hoofdstuk 3 een overzicht van het raamwerk en de visie die hebben geleid naar het doel van het project, gevolgd door hoofdstuk 4 dat de doelen weergeeft. Hoofdstuk 5 behandelt de belangrijkste begrippen en definities die in dit project gebruikt worden. Hoofdstuk 6 geeft voorbeelden van andere indicatoren die op Europees/internationaal niveau ontwikkeld zijn op het gebied van onderwijs voor leerlingen met specifieke

behoefden. Het raamwerk en de gebruikte methodologie bij het ontwikkelen van indicatoren voor de voorwaarden van inclusief onderwijs worden toegelicht in hoofdstuk 7, met inbegrip van de indicatorenset voor drie sleutelgebieden van inclusief onderwijs: wetgeving, deelname en financiering. Hoofdstuk 8 verklaart hoe de benadering die in dit project gehanteerd wordt overeenkomt met vorig en toekomstig werk van het Agency voor wat betreft thematische projecten en hun resultaten. Het laatste hoofdstuk behandelt de vraag welke verdere stappen nodig zijn om de indicatorenset toe te kunnen passen bij het monitoren.

Dit rapport heeft verschillende doelgroepen. Het is zo opgezet dat een lezer die geïnteresseerd is in de achterliggende concepten en het ontwikkelingsproces van indicatoren de hoofdstukken in hun natuurlijke volgorde kan lezen. Die lezers die vooral geïnteresseerd zijn in de indicatorenset worden direct naar hoofdstuk 7 verwezen. De hoofdstukken 8 en 9 geven weer hoe het werk past binnen de huidige activiteiten van het Agency en welke verdere stappen nodig zijn in het proces van het ontwikkelen van operationele indicatoren.

3. RAAMWERK EN VISIE

Inclusief onderwijs is geen statisch fenomeen. Het ontwikkelt zich op verschillende manieren en blijft zich ook ontwikkelen. In ander werk van het Agency (o.a. Watkins, 2007) wordt duidelijk aangegeven dat *'De concepten van, het beleid voor en de praktijk in inclusief onderwijs in alle landen constant aan verandering onderhevig is.'* (blz. 20) Veel landen zijn bezig met het herzien en veranderen van hun beleid en wetgeving voor inclusief onderwijs, op grond van kennis of ervaringen verkregen uit lopende pilots, of door het introduceren van nieuwe financieringsmethodes voor onderwijs voor leerlingen met specifieke behoeften (SNE), of door het implementeren van nieuw beleid/wetten betreffende kwaliteitssystemen voor en het monitoren van onderwijs. Veranderingsprocessen hebben echter instrumenten nodig voor het monitoren van de respectievelijke ontwikkelingen.

Instrumenten voor het monitoren zijn vaak afgeleid van een indicatorenset die periodiek gemeten wordt om na te gaan of beoogde doelen al dan niet gehaald zijn. Er zijn echter momenteel maar heel weinig kwalitatieve of kwantitatieve indicatoren beschikbaar op het gebied van SNE en inclusief onderwijs op Europees niveau. De behoefte aan een dergelijk instrument blijkt uit de uitkomsten van een door het Agency in 2006 in Europa gehouden onderzoek. Het onderzoek was gericht op het verzamelen van gegevens uit lidstaten van het Agency op het gebied van huidige, opkomende en toekomstige kwesties en trends op het gebied van SNE die onderzocht zouden moeten worden. De kwesties en trends die in het onderzoek naar voren kwamen werden geselecteerd op grond van individuele nationale prioriteiten voor SNE, evenals op grond van prioriteiten op Europees niveau voor onderwijs bepaald door de Raad van Europa (2000). De ministeries van onderwijs uit 22 Europese landen namen deel aan het onderzoek. Uit de uitkomsten bleek duidelijk dat landen vooral geïnteresseerd waren in de ontwikkeling van indicatoren op het gebied van inclusief onderwijs.

Deze uitkomst sluit aan bij het document 'Education and training in Europe: diverse systems, shared goals for 2010: The work programme on the future objectives of education and training systems' (Europese Commissie, 2002) waarin specifiek benoemd wordt wat er gedaan moet worden om het tweede strategische doel

dat door de lidstaten is opgesteld te bereiken: *Toegang tot onderwijs en opleidingen voor iedereen mogelijk maken.* Doelstelling 2.3. Actief burgerschap, gelijke kansen en sociale cohesie ondersteunen: *'Onderwijs en opleidingen spelen een belangrijke rol in het verstevigen van democratische gemeenschappen in Europa. Een basisprincipe dat versterkt moet worden is dat alle burgers gelijke toegang tot onderwijs en opleidingen zouden moeten hebben. Dit houdt in dat in lidstaten speciaal aandacht wordt besteed aan het ondersteunen van kwetsbare groepen en individuen, vooral degenen met een handicap of leerproblemen.'* (blz. 25)

Dit project is opgezet als eerste stap in het voorzien van landen van ontbrekende informatie over indicatoren op dit gebied, als basis voor het monitoren van ontwikkelingen in hun landen. Bovendien zijn ook externe lichamen en organisaties, zoals de Europese Commissie, in toenemende mate geïnteresseerd in informatie die verbonden is met indicatoren.

Dit project voorziet niet in informatie op het gebied van inclusie als zodanig, maar tracht een procedure te presenteren voor het ontwikkelen van indicatoren gebruik makend van een 'bottom-up' benadering en een overeengekomen voorstel voor een eerste indicatorenset.

4. DOELEN

Het doel van dit project – zoals besproken en overeengekomen door de lidstaten van het Agency en de projectexperts – was het ontwikkelen van een indicatorenset op nationaal niveau, doch tevens toepasbaar op Europees niveau, nadrukkelijk gericht op beleidsvoorwaarden die de ontwikkeling van inclusief onderwijs binnen scholen kunnen ondersteunen of belemmeren.

Het project heeft vooral geprobeerd te komen tot:

- Een raamwerk en methodologie voor het ontwikkelen van indicatoren voor zowel dit project als voor toekomstige thematische projecten van het Agency op het gebied van inclusief onderwijs;
- Een eerste set kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren voor beleidsvoorwaarden voor inclusief onderwijs voor gebruik op nationaal niveau;
- Een beperkter set kwantitatieve en kwalitatieve sleutelindicatoren betreffende beleidsvoorwaarden voor inclusief onderwijs voor gebruik op Europees niveau.

De indicatorenset ontwikkeld voor dit project:

- Is gebaseerd op de belangrijkste resultaten van eerder Agency projectwerk op het gebied van inclusief onderwijs;
- Heeft gebruik gemaakt van de uitkomsten van de Europese Hoorzitting van jongeren met specifieke onderwijsbehoeften (*Young Voices: Meeting Diversity in Education*, Lissabon Verklaring, 2007; Soriano et al., 2008);
- Is ontwikkeld door gebruik te maken van een bottom-up benadering op Europees niveau zodat de toepasbaarheid op de uiteenlopende onderwijssystemen in Europa verzekerd was.

Verdere doelen van het project en de resultaten was het gebruik van deze indicatoren voor de voorwaarden van inclusief onderwijs in:

- Het voorzien in een instrument waarmee landen hun eigen ontwikkelingen op gebied van beleid en praktijk kunnen monitoren;
- Het voorzien in een diepgaand verslag van de drie geselecteerde sleutelgebieden van inclusief onderwijs: wetgeving, financiering en deelname;

- Het identificeren van de belangrijkste gebieden van inclusief onderwijs waarvoor verder werk verricht moet worden;
- Het voorzien in een instrument op Europees niveau waarvan het Agency gebruik zou kunnen maken bij gegevensverzameling over landenontwikkelingen.

De intentie was dat het project de basis zou vaststellen voor de ontwikkeling van een overeengekomen set kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren, ieder afzonderlijk geaccepteerd door de deelnemende landen. Uitgerust met geschikte indicatoren, kan het inclusieve onderwijsveld zich openstellen voor een constructieve vergelijking en voor wederzijds leren van goede (effectieve en succesvolle) benaderingen. Het was ook de bedoeling dat het project ieder land afzonderlijk zou voorzien van een instrument waarmee het ontwikkelingen op het gebied van hun beleid en praktijk zou kunnen monitoren. Instrumenten gebaseerd op indicatoren zijn misschien in enkele landen wel aanwezig, maar er is geen indicatorenset beschikbaar waarover alle landen het eens zijn en die bovengenoemde vergelijking en leerproces mogelijk zou kunnen maken. Deze gezamenlijke ontwikkeling van indicatoren op Europees niveau wordt beschouwd als Europese toegevoegde waarde van het project.

5. BEGRIPPEN EN DEFINITIES

5.1 Inclusie

De interpretatie van termen zoals onderwijs voor leerlingen met specifieke behoeften; inclusief onderwijs of inclusieve scholen verschilt enorm in Europa. Daarom werd het belangrijk en nuttig gevonden om aan het begin van het project een aantal begrippen en hun definities ontwikkeld en gebruikt in andere delen van het werk van het Agency te bespreken, te verduidelijken en over tot overeenstemming te komen. Het betreft hier begrippen die de ontwikkeling van het indicatorenproject zouden kunnen ondersteunen.

Het werk van het Agency is vooral gericht op ontwikkelingen binnen onderwijs voor leerlingen met specifieke behoeften, en dan m.n. op *systemen en aanbod* en niet op specifieke typen categorieën of behoeften. Hierbij wordt echter niet uit het oog verloren dat onderwijs voor leerlingen met specifieke behoeften en specifieke onderwijsbehoeften twee zijden van een medaille zijn

Definities over wat bedoeld wordt met onderwijs voor leerlingen met specifieke behoeften variëren enorm van land tot land. Er is geen overeenstemming over wat bedoeld wordt met *handicap, specifieke behoeften of invaliditeit* in de verschillende landen. In eerder werk van het Agency (o.a. Meijer, 2003) wordt duidelijk aangegeven dat: *'Deze verschillen eerder verband houden met administratieve, financiële en procedurele regelingen dan dat ze variaties in het voorkomen van, en de typen speciaal onderwijs in landen weergeven'*. (blz. 126)

Uit werk van het Agency tot nu toe is duidelijk dat de huidige tendens in Europa is het ontwikkelen van beleid gericht op inclusie van leerlingen/studenten die behoefte hebben aan speciale ondersteuning in het onderwijs op reguliere scholen, het aanbieden van verschillende vormen van ondersteuning op het gebied van ondersteunend personeel, middelen, training op de werkplek en uitrusting.

De ervaring in veel landen toont aan dat inclusie van kinderen en jongeren met specifieke onderwijsbehoeften het beste bereikt wordt op inclusieve scholen die (bijna) alle kinderen binnen een gemeenschap bedienen. Binnen deze context kunnen degenen met

specifieke onderwijsbehoeften de meeste vooruitgang op onderwijsgebied en sociale inclusie boeken.

Overeenstemming over welke settings 'inclusief' zijn, is minder duidelijk. In ander werk van het Agency (o.a. Meijer, 2003) wordt een operationele definitie van inclusieve settings gebruikt: '*... die onderwijssettings waarbij leerlingen met specifieke behoeften voor het grootste deel van het curriculum onderwijs volgen in de reguliere klassen samen met leeftijdsgenoten zonder specifieke onderwijsbehoeften.*' (blz. 9)

De verscheidenheid aan settings en soorten aanbod in de verschillende landen benadrukken echter hoe enorm moeilijk het is om de situaties in de landen van Europa met elkaar te vergelijken. Alle landen staan op in '*verschillende stadia van ontwikkeling voor wat betreft de reis naar inclusie zoals is geformuleerd in het Salamanca akkoord*' (Peacey, 2006). De term 'inclusie' alleen al heeft een enorme ontwikkeling doorgemaakt sinds het voor het eerst geïntroduceerd werd binnen een onderwijscontext. In eerder werk van het Agency (o.a. Watkins, 2007) wordt deze ontwikkeling weergegeven: '*... het is nu gebleken dat het hier een veel grotere groep leerlingen betreft die kwetsbaar is voor uitsluiting en niet alleen leerlingen waarbij SEN is vastgesteld.*' (blz.16) Inclusie kan beschouwd worden als een poging opvattingen over onderwijs voor iedereen te verleggen naar meer dan alleen 'toegang tot regulier onderwijs' waar leerlingen misschien wel geïntegreerd zijn – d.w.z. zich op dezelfde fysieke locatie bevinden – maar niet noodzakelijkerwijs een onderwijservaring delen met hun leeftijdsgenoten. Inclusie houdt in dat SEN-leerlingen 'toegang hebben tot het curriculum' op een zodanige manier dat zo goed mogelijk aan hun behoeften wordt voldaan.

In dit en in andere projecten van het Agency, is de verklaring van Salamanca (UNESCO 1994) betreffende inclusief onderwijs altijd het leidend principe geweest: '*Reguliere scholen gericht op inclusief onderwijs zijn het meest effectief in het bestrijden van discriminerende opvattingen, in het creëren van een gastvrije gemeenschap, in het bouwen aan een inclusieve maatschappij en in het bereiken van onderwijs voor iedereen. Bovendien verschaffen ze effectief onderwijs aan het merendeel van de kinderen en verbeteren ze de efficiency en uiteindelijk de doelmatigheid van het gehele onderwijssysteem.*' (blz. 8)

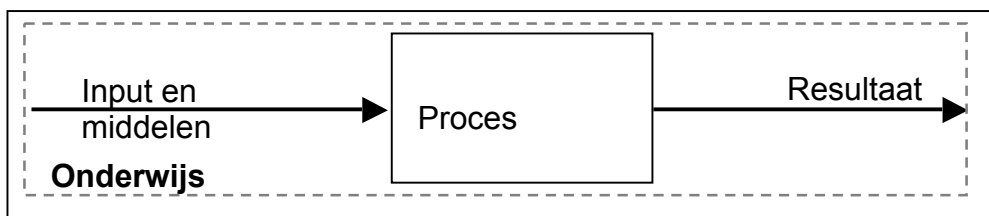
5.2 Beleidsindicatoren

In de volgende paragraaf wordt het input-proces-resultaat model toegepast op het onderwijsgebied.

Achter in dit rapport staat een verklarende woordenlijst van de belangrijkste termen die in deze tekst gebruikt worden om enkele technische termen die gebruikt worden in de volgende paragrafen nader te verklaren en definiëren.

Het systeem zoals weergegeven in figuur 1, bestaat uit drie elementen:

Input en middelen omvatten alle aspecten waarmee het system gevoed wordt om een bepaald resultaat te behalen. Op onderwijsgebied wordt met input en middelen niet alleen gedoeld op bijv. financiële middelen of wetgeving die op onderwijs betrekking heeft, maar ook op kwalificaties van leraren of zaken op het gebied van de infrastructuur. Onderwijsprocessen zetten de input en middelen om in *output en resultaten*. Output beschrijft efficiëntiemaatregelen zoals mate van deelname of curriculaire prestaties. Dit rapport benadrukt echter het belang van die resultaataspecten die de effecten, de impact of gevolgen van input en processen benadrukken, zoals academische en functionele geletterdheid, onafhankelijkheid of burgerschap. *Proces*, ten slotte, heeft betrekking op alle onderwijsactiviteiten, inclusief procedures, nationale/school/regionale praktijk, of onderwijspraktijk in de klas.

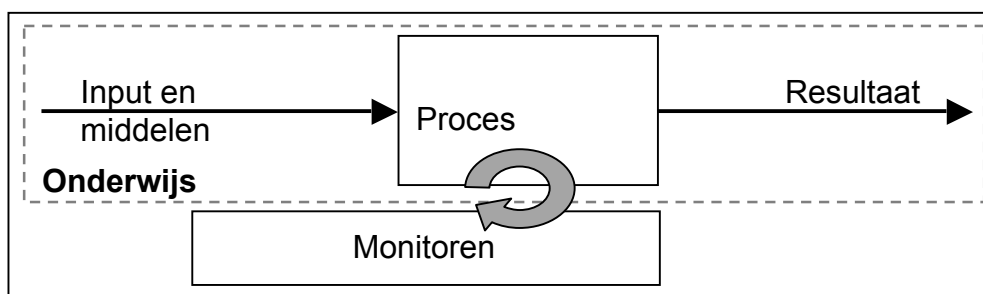

Figuur 1: Input-proces-resultaat model voor onderwijs

Monitoren staat voor een systematisch proces van periodiek of continu bewaken of testen om het niveau of de waarde vast te stellen van indicatoren via kwaliteitsdoelen of eindwaarden. Monitoren is een essentiële activiteit in elk proces waarbij gestreefd wordt naar continue verbetering. Het geeft een terugkoppeling van (tussentijdse) resultaten naar de toevoer van input/middelen en naar het proces (her-)ontwerp (zie figuur 2) Monitoren kan op verschillende niveaus

worden toegepast, bijv. in een gedecentraliseerd onderwijssysteem kan monitoren plaatsvinden op regionaal, of zelfs op schoolniveau. Bovendien kunnen de resultaten van het monitoren toegankelijk worden gemaakt voor iedereen of beperkt worden tot die gebruikers die direct betrokken zijn bij het management van onderwijsprocessen.

Figuur 2: Monitoren in input-proces-resultaat modellen

Indicatoren binnen de context van dit project kunnen beschouwd worden als 'sensors' die zo ontworpen en geplaatst worden dat zij belangrijke veranderingen kunnen opsporen. Binnen de context van een monitoringsysteem helpen indicatoren de gebruikers zich te richten op gebieden waaraan aandacht moet worden besteed.

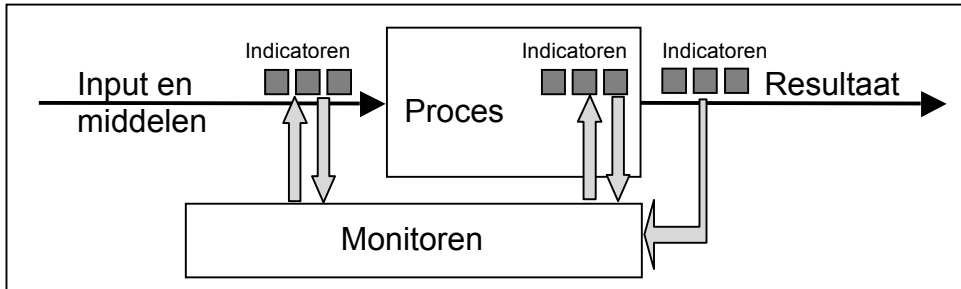
Dientengevolge moeten alle indicatoren:

- Alle essentiële gebieden bestrijken (d.w.z. geen blinde plekken hebben waar veranderingen onopgemerkt kunnen blijven);
- Zo gevoelig zijn dat ze veranderingen opmerken zogauw die optreden;
- Informatief zijn, d.w.z. aanduidingen verschaffen over de reden van een verandering.

Indicatoren zijn vaak primair gericht op resultaten (bijv. indicatoren en benchmarks voor het monitoren van vooruitgang op de Lissabon doelstellingen voor onderwijs), waardoor er soms een gebrek is aan indicatoren gericht op input/middelen en de proceskant die zouden kunnen leiden naar inzicht waarom resultaten al dan niet veranderen.

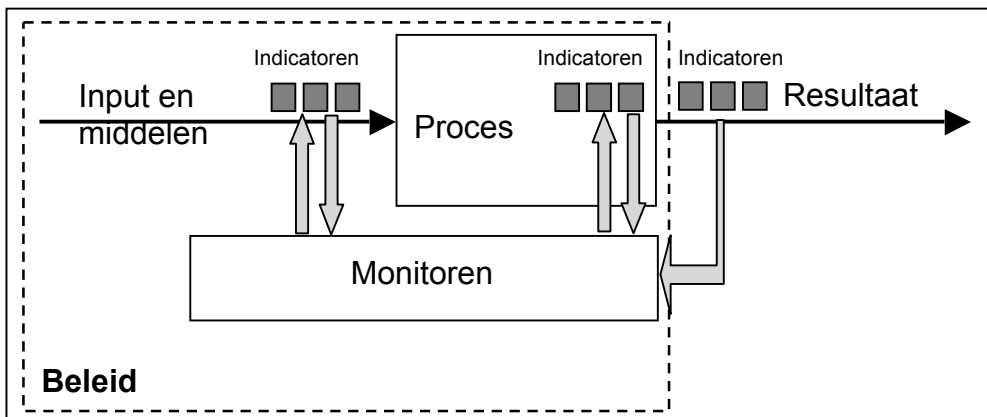
Dit is te wijten aan het feit dat in de meeste gevallen resultaat-indicatoren niet *direct* beïnvloed kunnen worden als bij het monitoren discrepanties tussen waarden van de resultaatindicator en geprogrammeerde waarden worden ontdekt. Veranderingen in de

toekenning van middelen of input en veranderingen in processen worden (*indirect*) gebruikt of de resultatenkant aan te passen. Daarom is het belangrijk om ook indicatoren te monitoren op de andere twee gebieden (zie figuur 3).

Figuur 3: Indicatorverdeling bij monitoren

Overheidsbeleid kan gedefinieerd worden als een systeem van wetten, maatregelen, acties en financieringsprioriteiten. In dit geval is *wetgeving* onderdeel van beleid. De wet op een bepaald terrein omvat specifieke wetgeving verankert in het constitutionele en internationale recht. Figuur 4 toont hoe deze definitie past in het input-proces-resultaat model. Het moet benadrukt worden dat het bestaan van een monitoringsysteem op lokaal/regionaal/nationaal niveau ook gezien moet worden als een onderdeel van het beleidsraamwerk.

Figuur 4: Monitoringsysteem gericht op beleid

Wetgeving kan ook beschouwd worden als een systeem dat meer specifiek beleid verenigt tot een samenhangend geheel zodat de individuele beleidsdoelen ook werkelijk bereikt kunnen worden als

het beleid wordt toegepast in de praktijk. De focus is daarom meer op de samenhang binnen de verschillende beleidsdoelen, het consistent zijn van de verschillende beleidsinitiatieven en de houdbaarheid van beleidsinitiatieven. Zoals eerder aangegeven, wordt wetgeving in bovenstaand model beschouwd als een input/middelen aspect van onderwijs.

Omdat dit project vooral gericht is op beleidsvoorwaarden, wordt in dit rapport slechts geringe aandacht besteed aan de resultaatindicatoren. Zoals figuur 3 en 4 echter benadrukken zijn resultaatindicatoren essentiële bronnen van informatie binnen monitoringsystemen. Bijgevolg richt het project zich op het ontwikkelen van een indicatorenset op het gebied van input/middelen en van processen die verenigbaar zijn met andere nationale, Europese of internationale resultaatindicatoren. Ieder land dat gebruikt maakt van de indicatoren die verderop in dit rapport beschreven worden kan in feite zijn eigen resultaatindicatoren toevoegen om de indicatorenset voor het monitoren compleet te maken.

6. INDICATOREN VOOR SNE EN INCLUSIEF ONDERWIJS

Om een overzicht te krijgen van het allerbeste op het gebied van indicatoren voor SNE en inclusief onderwijs, werden de projectexperts gevraagd enkele relevante voorbeelden van op Europees en internationaal niveau ontwikkelde indicatoren te onderzoeken en vast te stellen. Uit dit onderzoek werd duidelijk dat enig onderzoek en studie is verricht op het gebied van indicatoren voor SNE en inclusie, gericht op het ondersteunen en verbeteren van de kwaliteit van onderwijs in inclusieve settings. De verschillende indicatorensets die ontwikkeld zijn voor SNE en inclusie omvatten de aspecten *input*, *proces* en *resultaat* en tevens het *macro* (wetgeving, politieke en administratieve kader), *meso* (school, lokale diensten), *micro* (klas) en *nano* (leraren, studenten) niveau. Enkele kenmerkende voorbeelden worden hieronder gegeven.

Index voor inclusie

Booth en Ainscow (2002) hebben een aantal indicatoren ontwikkeld om scholen te ondersteunen bij hun ontwikkeling naar inclusie. De index biedt scholen hulp bij zelfbeschouwing en ontwikkeling, waarbij zowel gebruik gemaakt wordt van de mening van het personeel, leerlingen/studenten en ouders als de mening van overige betrokkenen. Het betreft een gedetailleerd onderzoek naar hoe belemmeringen bij het leren en de deelname verminderd kunnen worden voor iedere leerling/student. De indicatoren beslaan 3 dimensies

- *Het creëren van inclusieve culturen* (het bouwen van gemeenschapszin, vestigen van inclusieve normen en waarden);
- *Het scheppen van inclusief beleid* (ontwikkelen van een school voor iedereen, steun voor diversiteit organiseren);
- *Het ontwikkelen van een inclusieve praktijk* (organiseren van het leren, het mobiliseren van middelen).

Kwaliteitsindicatoren in SNE

Hollenweger en Haskell (2002) hebben een aantal kwaliteitsindicatoren ontwikkeld die de aspecten onderwijsinput en middelen, processen en resultaten bestrijken:

- *Onderwijsinput en middelen*: beleid, kenmerken van de gemeenschap, middelen, personeel, kenmerken van de studenten, kenmerken van het gezin;
- *Onderwijsprocessen*: nationale/regionale/school praktijk, opbouwen van de school – praktijk per niveau, instructiepraktijk in de klas, op de student gerichte domeinen;
- *Onderwijsresultaten van systemen en individuen*: academische en functionele geletterdheid, lichamelijke gezondheid, verantwoordelijkheid en onafhankelijkheid, burgerschap, persoonlijk en sociaal welzijn, tevredenheid.

Disability Rights in Education Model

Peters, Johnstone en Ferguson (2005) gebruikten het *Disability Rights in Education Model* (DREM), gebaseerd op de belangrijkste principes van inclusief onderwijs, om een raamwerk voor de assessment van onderwijskundige inclusie van SEN-leerlingen te bieden op lokaal/school, nationaal en internationaal niveau. Het DREM is een instrument waar onderwijskundige beleidsmakers, onderwijsgeevenden, leden van de gemeenschap en organisaties van mensen met een beperking gebruik van kunnen maken. Het DREM toont de dynamische relaties tussen resultaten, middelen, contexten en input.

Voor elk van de drie niveaus (lokaal, nationaal, internationaal) zijn een aantal onderling gerelateerde resultaten en een aantal resultaten die ingebracht kunnen worden. Deze dienen als katalysatoren die ervoor zorgen dat de onderwijsprocessen, het onderwijzen en leren resulteren in de verwachte individuele en sociale voordelen die orden weergeven als de belangrijkste resultaten van het model. Middelen, contexten en overige input leveren het materiaal en de sociale voorwaarden voor het systeem van ingebrachte resultaten en de onderwijsprocessen die bepaald worden.

Dit biedt geen uitputtend onderzoek, maar een paar kenmerkende voorbeelden van het werk dat is uitgevoerd om indicatoren te ontwikkelen op het gebied van onderwijs aan leerlingen met specifieke behoeften en inclusief onderwijs, op Europees en internationaal niveau, verzameld door de projectexperts. Het doel van het onderzoek was te bepalen in welke mate de bestaande indicatorensets geschikt zijn om te worden gebruikt binnen de context van het Agencyproject.

Behalve op Europees/internationaal niveau, werden de projectexperts gevraagd te onderzoeken wat op nationaal niveau al aanwezig is op het gebied van kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren voor de beleidsvoorwaarden van inclusief onderwijs. Deelnemers gaven aan dat in veel landen de kwestie 'indicatoren' hoog op de politieke agenda staat en dat ze al indicatoren op het gebied van inclusief onderwijs op verschillende niveaus (bijv. school, klas, enz.) hebben ontwikkeld of daarmee bezig zijn.

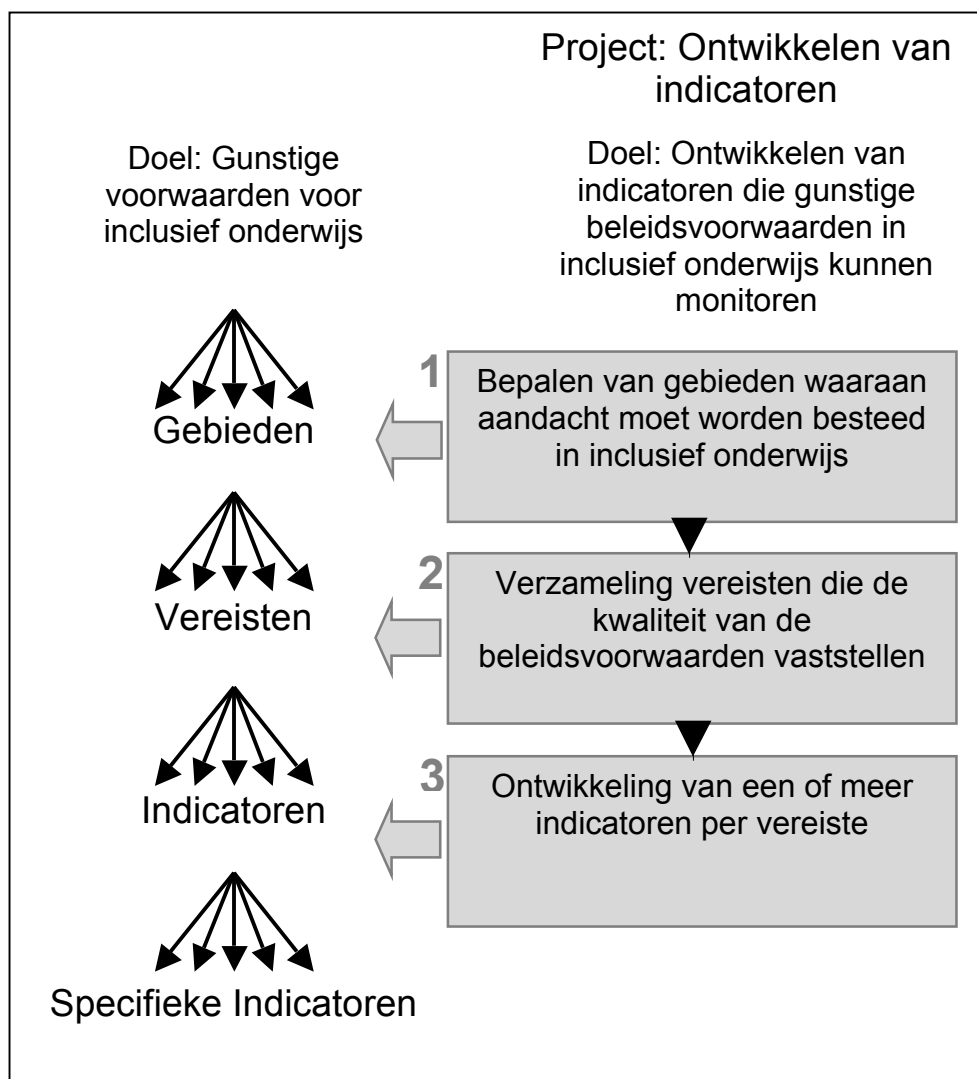
In veel landen en op Europees en internationaal niveau zijn een aantal indicatoren ontwikkeld om SNE/inclusief onderwijs op verschillende niveaus, vooral op school en klasniveau, te monitoren. De projectexperts hebben echter vastgesteld dat geen van de bestaande indicatorensets geschikt is om in andere nationale onderwijscontexten of op Europees niveau gebruikt te worden.

Hier zijn verschillende redenen voor, zoals hun focus (bijv. school, klasniveau), of het gebied van inclusief onderwijs dat bestreken wordt (de sleutelaspecten waar het gebied van inclusief onderwijs uit bestaat), enz. Geen van de door projectexperts onderzochte indicatorensets wordt bovendien gebruikt om beleidsvoorwaarden van inclusief onderwijs op nationaal niveau te monitoren.

7. DE ONTWIKKELING VAN INDICATOREN IN HET KADER VAN HET PROJECT

Dit project is gericht op het presenteren van een groep indicatoren uit alle kwaliteitsdimensies, d.w.z. vooral uit input/middelen en proces, en waar mogelijk ook uit output/resultaten. Het project ging daarom uit van een bottom-up benadering, gericht op het bestrijken van de totale breedte van het inclusieve onderwijsveld.

Figuur 5: Ontwikkeling van indicatoren

Uitgaande van het doel van het project, het voorzien in een indicatorenset voor het monitoren van beleidsvoorwaarden in het Agency, hebben de projectexperts als eerste stap alle *gebieden* bepaald die meer aandacht behoeven tijdens het ontwikkelen van indicatoren. De gebieden werden daarna opgedeeld in relevante *vereisten* die de essentie weergeven van de kwaliteit van het beleid op ieder gebied. Ten slotte werden *indicatoren* ontwikkeld die bijdragen aan het bepalen van gunstige beleidsvoorwaarden voor inclusief onderwijs. Een laatste stap – die niet van tevoren was gepland om plaats te vinden binnen de context van het project, maar plaats zou vinden in het vervolgonderzoek – was het bepalen van een of meer *specifieke indicatoren*, die het verrichten van metingen en het vergelijken met, of eerdere metingen, of met gegevens uit andere landen, mogelijk zouden maken.

Het opdelen van het onderwijsveld in gebieden, vereisten, indicatoren en specifieke indicatoren, evenals de ontwikkelingsbenadering binnen dit project zijn gevisualiseerd in figuur 5. Deze hiërarchische niveaus worden hieronder nader verklaard.

Gebieden

Tijdens de vergaderingen van de werkgroepen bepaalden de deelnemers een aantal gebieden – die voortkwamen uit de door experts gevoerd discussie – die als belangrijk werden beschouwd op het gebied van inclusief onderwijs en waar aandacht aan besteed zou moeten worden. De sleutelgebieden die vastgesteld werden beslaan de belangrijkste aspecten van inclusief onderwijs en leveren het raamwerk voor het vaststellen en definiëren van beleidsvereisten die de ontwikkeling van inclusief onderwijs binnen scholen kunnen ondersteunen of belemmeren. De vastgestelde gebieden staan vermeld in paragraaf 7.1.

Rekening houdend met de tijdslimieten van het project en met het feit dat, uitgaande van het meerjarig werkprogramma van het Agency, andere thematische projecten en ingeplande updates van projecten enkele van deze onderwerpen zullen behandelen, werd besloten om voorrang te geven aan en te concentreren op een deelverzameling van deze gebieden. Het besluit was gebaseerd op een door de deelnemende experts verondersteld belang en werd beïnvloed door plannen van het Agency voor toekomstige projectactiviteiten.

Deelnemers kwamen overeen zich te richten op de gebieden *wetgeving, deelname en financiering*.

Vereisten

Vereisten beschrijven de essentiële voorwaarden voor inclusief onderwijs. De manier waarop de vereisten geformuleerd worden drukt tevens het vereiste kwaliteitsniveau uit – bijvoorbeeld: *volledige overeenstemming* van nationale onderwijswetgeving met internationale verdragen. De projectexperts kwamen gedurende het project twee keer bijeen om de vereisten voor de drie geselecteerde gebieden vast te stellen. De vereisten die hieruit voortkwamen werden ten slotte beoordeeld door de Project Advisory Group en eventueel bijgesteld om overlappingen en tegenstellingen te voorkomen. Alle vastgestelde vereisten staan vermeld in paragraaf 7.2.

Er zijn natuurlijk vele manieren om aan de verzamelde vereisten te voldoen. Het project richtte zich ook op – als de beschikbare tijd dit toeliet – het verzamelen van alternatieve manieren in het toepassen van het merendeel van de vereisten.

Indicatoren

Indicatoren verwijzen naar aspecten die een of meer onderdelen van de vereiste vertegenwoordigen (bijv. in overeenstemming met internationale verdragen). Ze houden geen kwaliteitsoordeel in, en stellen ook niet vooraf vast of de specifieke meetindicator van kwalitatieve of kwantitatieve aard is. Indicatoren bepalen/benoemen echter het specifieke aspect dat geëvalueerd en gemonitord moet worden (bijv. de overeenstemming). Verschillende indicatoren kunnen gecombineerd worden met iedere vereiste. De lijst indicatoren staat vermeld in paragraaf 7.3.

Specifieke indicatoren

Specifieke indicatoren operationaliseren de respectievelijke indicatoren. Iedere indicator kan een of meer specifieke indicatoren hebben, ieder uitgedrukt in een kwalitatieve of kwantitatieve maat.

Specifieke indicatoren die van kwalitatieve aard zijn (bijv. mate van overeenstemming) moeten geoperationaliseerd worden op basis van vooraf vastgestelde schaalwaarden (ordinaire schaal). De te bepalen schaalwaarden geven een volgorde aan, bijv. door het gebruik van labels zoals 'slecht', 'middelmatic' of 'goed' om zowel de volgorde als

het kwaliteitsniveau te bepalen. Kwalitatieve schalen bevatten minimaal twee waarden, bijv. 'is aanwezig' en 'is niet aanwezig', of 'ja' en 'nee'. Opsommingen van specifieke indicatoren die slechts gebruik maken van minimale kwalitatieve schalen kunnen ook beschouwd worden als checklists.

Kwantitatieve specifieke indicatoren worden altijd ontworpen als een verhouding tussen twee kwantificeerbare factoren – dit maakt een specifieke indicator onafhankelijk van de grootte van de populatie die onderzocht wordt in de indicator.

Het resultaat zelf geeft niet onmiddellijk aan of de behaalde en waargenomen waarde als goed of slecht beschouwd moet worden. Het is eerder de vergelijking met andere waarden die de evaluatie van de kwantitatieve specifieke indicator mogelijk maakt. Er kan vergeleken worden met waarden van hetzelfde land, gemeten op verschillende tijden (bijv. binnen de context van een trendanalyse) om te bepalen of een bepaalde situatie zich in de bedoelde richting ontwikkelt, of met waarden van andere landen om benchmarking en wederzijds leren mogelijk te maken.

Door de enorme inspanningen die nodig zijn om specifieke indicatoren van voldoende kwaliteitsniveau te ontwikkelen, was dit deel niet opgenomen in de planning van dit 1-jarige project.

7.1 Gebieden

De onderstaande lijst geeft een selectie van gebieden die op beleidsniveau als belangrijk worden beschouwd voor inclusief onderwijs. De lijst is geenszins compleet en bevat ook niet noodzakelijkerwijs alle aspecten van dezelfde aard, relevantie of niveau. Niettemin passen alle sleutelaspecten die door de 32 experts besproken zijn in de loop van het project binnen de volgende categorieën:

1. Wetgeving en balans/overeenstemming tussen inclusief onderwijs en andere beleidsinitiatieven.
2. Helder nationaal beleid op gebied van inclusief onderwijs:
 - Aanvaardbare nationale houding t.a.v. het onderwijskundige concept groeperen/streamen;
 - Verbinding tussen reguliere en speciale voorzieningen; nadruk op preventie.

3. Waardeoordelen die ten grondslag liggen aan het curriculum als referentiepunt:
 - Curriculum;
 - Certificering.
4. Inclusieve assessmentsystemen:
 - Vaststellen van SEN door het gebruik van bijv. formatieve assessment voor leerbenaderingen bij alle leerlingen.
5. Deelname van leerlingen/studenten en ouders aan besluitvorming.
6. Verbinding tussen inclusief onderwijs en een leven lang leren/vroeghulp.
7. Prikkel in middelen en toewijzing van ondersteuning; financiering van scholen vooraf i.p.v. financiering van scholen na het diagnosticeren van behoeften.
8. Financiering en processen die verbonden zijn met financieringsmechanismen.
9. Intersectorale samenwerking.
10. Interdisciplinaire supportsystemen.
11. Opleiden van leraren en professionals (ook in het gebruik van informatie- en communicatietechnologie – ICT).
12. Systemen/culturen die samenwerking en teamwork tussen leraren aanmoedigen.
13. Differentiatie, diversiteit en multicultureel onderwijs in de klas.
14. Aansprakelijkheidssystemen.

Binnen het kader van dit project werden 3 van de 14 bovenstaande gebieden geselecteerd voor verder onderzoek: wetgeving, deelname en financiering.

7.2 Vereisten

De sets van vereisten, zoals ontwikkeld door de projectexperts, staan hieronder vermeld, gekoppeld aan de drie sleutelgebieden van de beleidsvoorwaarden (wetgeving, deelname, financiering) die gunstig blijken te zijn voor inclusief onderwijs op nationaal niveau.

Vereisten op het gebied van wetgeving

Binnen dit gebied moeten de balans en de overeenstemming tussen inclusief onderwijs en andere beleidsinitiatieven beoordeeld worden. Dit vereist dat aan het volgende wordt voldaan:

1. Volledige overeenstemming van nationale onderwijswetgeving met internationale verdragen.
2. Volledige overeenstemming tussen de verschillende nationale wetten.
3. Onderwijswetgeving beslaat alle onderwijsniveaus.
4. Onderwijswetgeving omvat de kwaliteit van opleiding en professionalisering van leraren, psychologen, niet-onderwijzend personeel, enz. met speciale aandacht voor het omgaan met diversiteit.
5. Onderwijswetgeving behandelt uitvoerig onderwerpen als flexibiliteit, diversiteit en gelijkheid op alle onderwijsinstellingen voor alle leerlingen/studenten.
6. Onderwijswetgeving behandelt uitvoerig onderwerpen als monitoren en aansprakelijkheid voor alle onderwijsinstellingen en leerlingen/studenten.

Vereisten op het gebied van deelname

Binnen dit gebied worden toelatingsbeleid en schoolkeuze geëvalueerd, en tevens onderwerpen als curriculum, vaststelling van onderwijsbehoeften en assessment. Dit vereist dat aan het volgende wordt voldaan:

1. Toelatingsbeleid bevordert toegang tot regulier onderwijs voor alle leerlingen/studenten.
2. Richtlijnen voor het nationaal curriculum, indien aanwezig, maken de inclusie van alle leerlingen/studenten volledig mogelijk.
3. Nationale toetssystemen, indien aanwezig, volgen volledig de principes van inclusieve assessment en werken niet als een drempel voor de deelname aan assessmentprocedures of voor het leren.
4. Het vaststellen van onderwijsbehoeften en assessmentsystemen bevorderen en ondersteunen inclusie volledig.

Vereisten op het gebied van financiering

Binnen dit gebied worden financiering en processen gekoppeld aan financieringsmechanismen en tevens aan prikkels bij de toewijzing van financiering en ondersteuning geëvalueerd. Dit vereist dat aan het volgende wordt voldaan:

1. Financieringsbeleid ondersteunt inclusief onderwijs volledig.
2. Financieringsbeleid is volledig gebaseerd op onderwijsbehoeften.
3. Financieringsbeleid maakt flexibele, effectieve en efficiënte reacties op de behoeften van leerlingen/studenten volledig mogelijk.
4. Financieringsbeleid bevordert volledig de ondersteuning door gerelateerde diensten en de benodigde intersectorale samenwerking.

7.3 Indicatoren

Indicatoren op het gebied van wetgeving

Indicator voor vereiste 1:

Volledige overeenstemming van onderwijswetgeving met internationale verdragen:

- 1.1 Overeenstemming van nationale onderwijswetgeving met internationale verdragen (bijv. verklaring van Salamanca, VN Conventies, enz.).

Indicator voor vereiste 2:

Volledige overeenstemming tussen de verschillende nationale wetten:

- 2.1 Overeenstemming tussen de verschillende nationale wetten (bijv. antidiscriminatiewet, onderwijswet, wetten op het gebied van invaliditeit, wetten voor kinderrechten, enz.).

Indicatoren voor vereiste 3:

- 3.1 Onderwijswetgeving beslaat alle onderwijsniveaus.
- 3.2 Vastgestelde procedures voor vroegtijdige onderkenning van SEN in relatie tot leerlingen/studenten, leraren en overige professionals en de verschillende onderwijsniveaus (bijv.

-
-
- voorschools onderwijs, leerplicht, hoger onderwijs, vervolgonderwijs, een leven lang leren).
- 3.3 Vastgestelde procedures voor een zo vroeg mogelijke onderkenning en assessment van SEN.
 - 3.4 Voldoende middelen voor vroegtijdige onderkenning en assessment van SEN.
 - 3.5 Ondersteuning voor leerlingen/studenten met SEN begint vanaf het moment dat de behoeften zijn vastgesteld en wordt geleid door de inclusieprincipes.
 - 3.6 Antidiscriminatie wetgeving maakt toegang tot opleiding, vervolg en hoger onderwijs mogelijk.
 - 3.7 Longitudinale gegevens over overgang onderwijs-arbeidsmarkt en bestemmingen (werk, vervolg en hoger onderwijs, opleiding) voor de verschillende groepen leerlingen/studenten worden verzameld door overheids- of andere instanties.
 - 3.8 Vastgestelde procedures voor toegang, voortdurende aanwezigheid en vooruitgang van alle leerlingen/studenten in alle fasen van onderwijs (voorschools onderwijs, leerplicht, hoger en vervolg onderwijs).
 - 3.9 De instellingen die beroepsonderwijs bieden ontwikkelen een flexibel curriculum dat aangepast kan worden aan de behoeften en verwachtingen van alle leerlingen/studenten.
 - 3.10 Vastgestelde procedures voor de benodigde ondersteuning, versterkende maatregelen en instrumenten die informatie en begeleiding voor leerlingen/studenten met SEN faciliteren.

Indicatoren voor vereiste 4:

Onderwijswetgeving omvat het niveau van onderwijs en professionalisering van leraren, psychologen, niet-onderwijzend personeel, enz. met specifieke aandacht voor het omgaan met diversiteit:

- 4.1 Basislerarenopleiding en verdere opleiding op de werkplek voor leraren omvatten speciaal onderwijs of inclusie gerelateerde onderwerpen.

- 4.2 Leraren en overig personeel worden aangemoedigd hun kennis, vaardigheden en houding op het gebied van inclusie te ontwikkelen zodat ze zijn voorbereid om aan alle behoeften van leerlingen/studenten in het regulier onderwijs te voldoen.
- 4.3 Cursussen en mogelijkheden voor deskundigheidsbevordering die de pedagogische vaardigheden van leraren vergroten zijn beschikbaar.
- 4.4 Leraren plannen, onderwijzen en beoordelen als team.
- 4.5 Toegewezen middelen worden opzij gezet voor geschikte deskundigheidsbevordering gerelateerd aan het voldoen aan specifieke behoeften in inclusief onderwijs.

Indicatoren voor vereiste 5:

Onderwijswetgeving behandelt uitvoerig onderwerpen als flexibiliteit, diversiteit en rechtvaardigheid op alle onderwijsinstellingen voor alle leerlingen/studenten:

- 5.1 Regels/processen worden vastgesteld voor intersectorale samenwerking tussen de onderwijs-, gezondheids-, sociale sector, enz.
- 5.2 Regels/processen worden vastgesteld voor samenwerking tussen het formele onderwijssysteem en niet-statutaire aanbieders van onderwijs.
- 5.3 Regels/processen worden vastgesteld om de gelijke rechten, gelijke behandeling en non-discriminatie voor alle leerlingen/studenten zonder enige uitzonderingen te respecteren.
- 5.4 Regels/processen worden vastgesteld voor persoonlijke en materiële middelen die overeenkomen met de behoeften van alle leerlingen/studenten.
- 5.5 Regels/processen worden vastgesteld voor flexibele aanpassingen aan het curriculum in individuele handelingsplannen.
- 5.6 Regels/processen worden vastgesteld zodat iedere leerling/student een certificaat ontvangt na beëindiging van de scholing.
- 5.7 Vastgestelde procedures voor het raadplegen van niet statutaire organisaties en informele onderwijssystemen.

-
-
- 5.8 Regels/processen worden vastgesteld voor leerlingen/studenten/ouders/professionals met betrekking tot deelname aan besluitvorming.
 - 5.9 Vastgestelde procedures om geschillen te beslechten.
 - 5.10 Regels/processen worden opgesteld voor flexibiliteit, het bieden van mogelijkheden voor aanpassingen om aan de behoeften en verwachtingen van alle leerlingen/studenten, leraren, ouders, in de verschillende fasen van het onderwijsstelsel te voldoen.

Indicatoren voor vereiste 6:

Onderwijswetgeving behandelt uitvoerig onderwerpen als monitoren en aansprakelijkheid voor alle onderwijsinstellingen en leerlingen/studenten:

- 6.1 Vastgestelde regels voor systemen die effectiviteit van het aanbod (zoals zelfevaluatie, inspectie, in kaart brengen van het aanbod) monitoren.
- 6.2 Vastgestelde regels voor systemen die effectiviteit van onderwijs- en leerondersteuning monitoren.
- 6.3 Vastgestelde regels voor systemen die mate van deelname (inschrijving, slaagpercentages, uitval- en uitsluitingspercentages) van de verschillende groepen leerlingen/studenten monitoren.

Indicatoren op het gebied van deelname

Indicatoren voor vereiste 1:

Aannamebeleid bevordert toegang tot regulier onderwijs voor alle leerlingen/studenten:

- 1.1 Vastgestelde regels voor scholen die onderwijs voor alle leerlingen/studenten ongeacht achtergrond of leermogelijkheden moeten aanbieden.
- 1.2 Vastgestelde regels voor aangepaste vervoersfaciliteiten.
- 1.3 Vastgestelde regels voor toegankelijkheid bij nieuwbouw, uitrusting en infrastructuur.

- 1.4 Vastgestelde regels voor het beschikbaar zijn van technische instrumenten aangepast aan de behoeften van individuele leerlingen/studenten.
- 1.5 Er wordt rekening gehouden met de mening van leerlingen/studenten over hun leeromgeving.
- 1.6 Aantallen en percentages SEN-leerlingen/studenten in reguliere klassen, op afdelingen in reguliere scholen, op gescheiden onderwijsinstellingen, uitgesloten van het onderwijssysteem worden verzameld en gemonitord op de verschillende niveaus van het systeem.
- 1.7 Aantallen en percentages SEN-leerlingen/studenten van wie het onderwijs valt onder de verantwoordelijkheid van de gezondheidszorg, jeugdzorg of jeugdjustitie en thuisgehouden kinderen, worden verzameld en gemonitord op de verschillende niveaus van het systeem.

Indicatoren voor vereiste 2:

Richtlijnen voor het nationaal curriculum, indien aanwezig, maken de inclusie van alle leerlingen/studenten volledig mogelijk:

- 2.1 Vastgestelde regels voor flexibiliteit in het curriculum om te voldoen aan individuele onderwijsbehoeften.
- 2.2 Vastgestelde regels voor het curriculum dat moet voldoen aan de werkelijke behoeften van leerlingen/studenten en niet alleen aan het academisch leren.

Indicatoren voor vereiste 3:

Nationale toetssystemen, indien aanwezig, volgen volledig de principes van inclusieve assessment en werken niet als belemmering voor de deelname aan assessmentprocedures of voor het leren:

- 3.1 Vastgestelde regels voor het waarderen van een breed scala aan leerresultaten.
- 3.2 Vastgestelde regels voor het opnemen en aanmoedigen van de prestaties van alle leerlingen/studenten in de assessment.
- 3.3 Vastgestelde regels voor de te gebruiken assessments die het voor alle leerlingen/studenten mogelijk moeten maken hun vaardigheden te tonen.

-
-
- 3.4 Vastgestelde regels voor de aanpassing van testmethodes en instrumenten zodat ze beschikbaar zijn op het moment dat ze nodig zijn.

Indicatoren voor vereiste 4:

Het vaststellen van onderwijsbehoeften en assessmentsystemen bevordert en ondersteunt inclusie volledig:

- 4.1 Procedures zijn non-discriminair en gebaseerd op een 'best-practice' benadering.
- 4.2 Aanvankelijke bepaling van de behoeften van een leerling/student wordt verricht vanuit een holistisch en op de primaire behoeften gebaseerd standpunt dat niet alleen aanhaakt bij het leren en onderwijzen, maar ook bij de ontwikkeling van het individueel handelingsplan en de beoordelingsprocedures.
- 4.3 Vastgestelde regels voor het bepalingssysteem van behoeften dat gericht moet zijn op de onderwijservaringen van iedere leerling/student.

Indicatoren op het gebied van financiering

Indicatoren voor vereiste 1:

Financieringsbeleid ondersteunt inclusief onderwijs volledig:

- 1.1 Basisfinanciering die aan de scholen wordt toegewezen moet voldoende zijn om aan de behoeften van alle leerlingen/studenten te voldoen zodat slecht minimaal beroep hoeft te worden gedaan op aanvullende fondsen voor specifieke behoeften.
- 1.2 Essentiële en adequate financiering voor volledige toegang tot inclusief onderwijs voor alle leerlingen/studenten wordt verstrekt door de overheid en is niet afhankelijk van vrijwilligers-/liefdadigheidsorganisaties.
- 1.3 Financiering ondersteunt het aanbod van inclusief onderwijs voor alle leerlingen/studenten gebaseerd op behoeften, mogelijkheden, sterke punten en interesses.
- 1.4 Vastgestelde regels voor het in aanmerking komen voor aanvullende toewijzing van financiering, te beginnen op systeemniveau (lokaal gebied/scholen) en pas daarna op

individueel leerling/student niveau (om nutteloze etikettering te vermijden).

Indicatoren voor vereiste 2:

Financieringsbeleid is volledig gebaseerd op onderwijsbehoeften:

- 2.1 Beleid is (primair) gebaseerd op het bepalen van wat nodig is, en niet op categoriseren/etiketteren van problemen van leerlingen/studenten.
- 2.2 Het onderwijssysteem past zich aan aan de behoeften van de leerling/student en niet andersom.
- 2.3 Een heldere definitie van 'onderwijs behoeften' wordt in relevante wetgeving gehanteerd.
- 2.4 Vereisten voor intersectorale samenwerking worden aangepakt.
- 2.5 Er zijn fondsen beschikbaar voor vroegtijdige onderkenning van SEN en vroeghulp voor SEN-leerlingen/studenten ('vroeg' slaat op de leeftijd van leerling/student en/of op beginsignalen van leermoeilijkheden op elke leeftijd).
- 2.6 De ouders en de betreffende leerling/student hebben duidelijk invloed op de bepaling/beschrijving van de behoeften van de leerling/student en op wat nodig is.
- 2.7 Voldoende financiering wordt toegewezen om behoeften te bepalen en op behoeften te reageren in alle levensfasen (van voorschools onderwijs en basisonderwijs tot voortgezet onderwijs en universiteit) en om de overgang van de ene naar de andere fase te ondersteunen.
- 2.8 De beschikbaarheid en het effectief gebruik van ondersteunende technologieën worden ondersteund, inclusief nieuwe en opkomende technologieën, om te assisteren bij het voldoen aan vastgestelde behoeften en het bevorderen van onafhankelijkheid/autonomie.
- 2.9 SEN-leerlingen/studenten worden gelijk behandeld, rekening houdend met geslacht, leeftijd, etniciteit, geloof, handicap, sociaaleconomische status en woongebied.

Indicatoren voor vereiste 3:

Financieringsbeleid maakt flexibele, effectieve en efficiënte reacties op de behoeften van leerlingen/studenten volledig mogelijk:

- 3.1 Regels en procedures op het gebied van toewijzing van middelen worden gemakkelijk begrepen door professionals, ouders en het algemeen publiek/burgers.
- 3.2 Middelen kunnen flexibel beheerd worden op school en lokale niveaus (terwijl tegelijkertijd gezorgd wordt voor voldoende centraal toezicht en coördinatie om onnodig dubbel gebruik van middelen te vermijden).
- 3.3 Fondsen worden tijdig toegewezen om vroegtijdige onderkenning en preventie mogelijk te maken.
- 3.4 Bij het vaststellen van regels wordt rekening gehouden met de beste oplossing voor elk veld in termen van effectiviteit, efficiency, competentie, kwaliteit, enz.

Indicatoren voor vereiste 4:

Financieringsbeleid bevordert volledig de ondersteuning door gerelateerde diensten en de benodigde samenwerking tussen sectoren:

- 4.1 Beschikbaarheid van goed ontwikkelde ondersteunende diensten die beschikken over professionele deskundigheid op het gebied van inclusief onderwijs op voldoende niveau.
- 4.2 Efficiënte en effectieve samenwerking tussen instellingen (overheidsafdelingen, scholen, gezondheids- en sociale diensten).
- 4.3 Professionals (psychologen, doktors, leraren, maatschappelijk werkers, beheerders, al dan niet SEN-specialisten) werken samen.
- 4.4 Er worden voldoende fondsen toegewezen om de noodzakelijke professionele netwerkactiviteiten te dekken.

8. PROCEDURELE LINK NAAR THEMATISCHE PROJECTEN

In hoofdstuk 7 werden de gebieden, vereisten en indicatoren voor onderwijs en tevens de link naar specifieke indicatoren geïntroduceerd. De kracht van deze benadering kan onderstreept worden door uit te leggen hoe dit past in de gebruikte procedures in inhoudelijk gerelateerde projecten die gewoonlijk aanbevelingen opleveren betreffende een specifiek thematisch gebied.

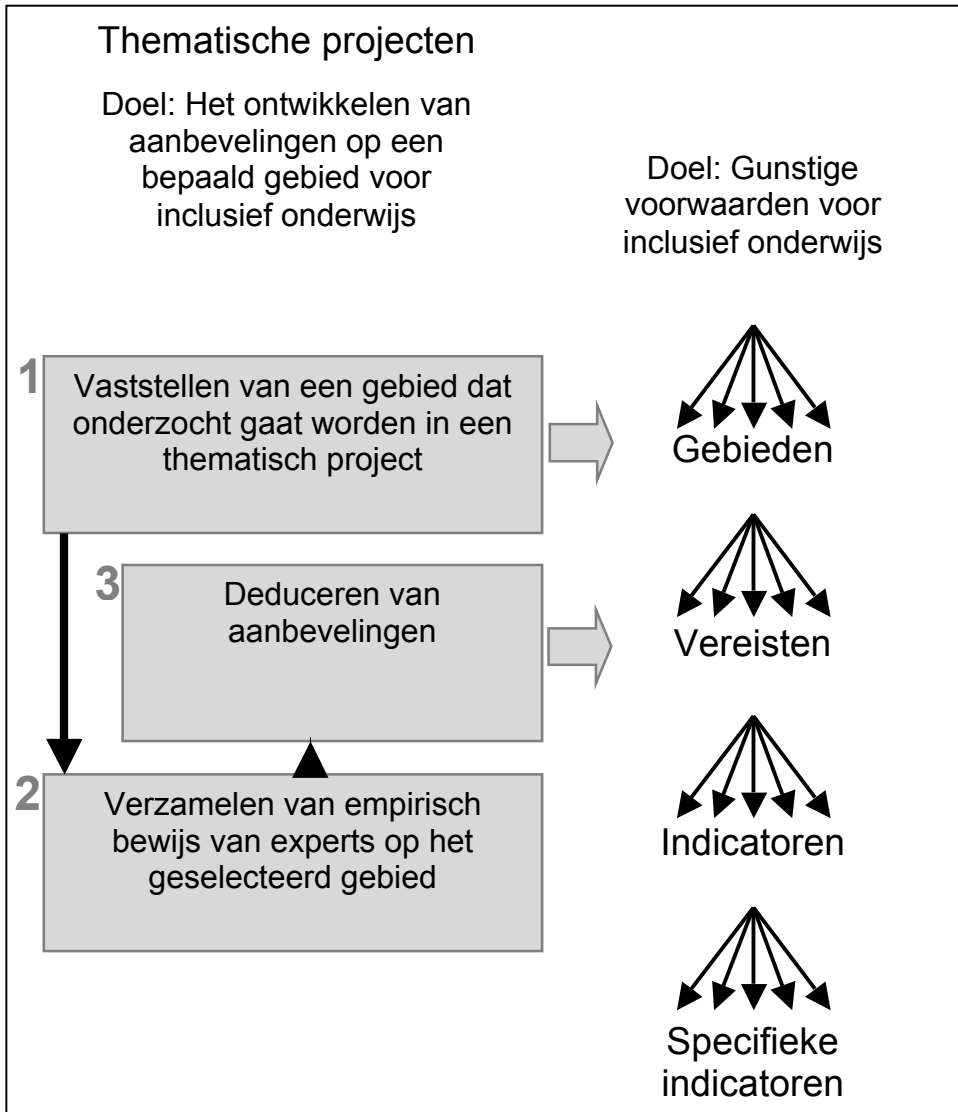
Binnen thematische projecten van het Agency is de eerste stap altijd het vaststellen van gebieden binnen het onderwijsveld waarnaar nader onderzoek moet worden verricht. Het Agency gebruikt hiervoor twee benaderingen. De eerste benadering is om altijd rekening te houden met procedures die niet voorzien of gepland kunnen worden en ontworpen zijn om aan de huidige behoeften van lidstaten van het Agency te voldoen. De tweede benadering is het verzamelen van landeninput betreffende deze huidige, opkomende en toekomstige behoeften die onderzocht moeten worden. Deze behoeften worden geselecteerd, rekening houdend met nationale prioriteiten voor speciaal onderwijs en tevens met onderwijsprioriteiten op Europees niveau die naar voren zijn gebracht door de Raad van Onderwijsministers. Deze behoeften worden geconsolideerd in thematische projecten van het Agency.

De tweede stap voor thematische projecten is – afgezien van het onderzoeken van relevante internationale wetenschappelijke literatuur over het geselecteerde gebied – het verzamelen van empirisch bewijs van experts in Europa. Voor het verzamelen worden verschillende methoden toegepast (inclusief case studies en bezoeken aan het veld).

De derde stap behelst het toepassen van een inductief redeneringsproces en het maken van generalisaties gebaseerd op individuele gevallen. Deze generalisaties worden geformuleerd als aanbevelingen. In de aanbevelingen komen acties naar voren die uitgevoerd moeten worden om gunstige voorwaarden voor inclusief onderwijs op het geselecteerde gebied te bereiken.

Aanbevelingen kunnen eenvoudig omgezet worden in vereisten door niet te concentreren op de benodigde acties, maar op de resultaten van deze acties als gunstige voorwaarden voor inclusief onderwijs.

Figuur 6 hieronder visualiseert de verschillende stappen die ondernomen worden binnen thematische projecten.

Figuur 6: Procedurele link naar thematische projecten

9. VERVOLGSTAPPEN

Het doel van het project was het ontwikkelen van een indicatorenset op nationaal niveau, doch toepasbaar op Europees niveau, die het mogelijk maakt om de voorwaarden in elk land te beoordelen die de ontwikkeling van inclusief onderwijs binnen scholen ondersteunen of belemmeren. Het heeft ook een raamwerk en een methodologie opgeleverd die landen ondersteunt bij het ontwikkelen van indicatoren op nationaal niveau die zij als relevant beschouwen voor hen. De volgende beschouwingen zijn bedoeld als voorstel voor het operationaliseren van indicatoren door het ontwikkelen van specifieke indicatoren en ze bruikbaar te maken voor het monitoren en voor een nationale vergelijking.

Analyse van algemene vereisten binnen de drie gebieden

Er zijn aanwijzingen dat het misschien mogelijk is om algemene vereisten vast te stellen die gelden voor alle drie de gebieden en indicatoren te ontwikkelen voor elk van de gebieden. Een vereiste zoals 'overeenstemming met internationale standaarden voor inclusief onderwijs' bijvoorbeeld, kan vertaald worden naar individuele indicatoren voor wetgeving, deelname en financiering. Deze benadering zou kunnen leiden tot een meer coherente en alomvattende lijst van indicatoren en zou gebruikt kunnen worden voor 'het genereren' van indicatoren die gaten in de huidige lijst kunnen vullen.

Selectie van een beperkter indicatorenset

Een deelverzameling indicatoren voorziet de landen van een instrument om hun eigen prestaties te vergelijken met andere landen. Deze beperkter indicatorenset zou moeten worden opgesteld door beleidsvormers (bijv. leden van de Vertegenwoordigend Raad van het Agency) op basis van vermeende relevantie voor onderlinge vergelijking op Europees niveau. Gebaseerd op deze beperkte indicatorenset zou een vervolgproject specifieke indicatoren kunnen ontwikkelen om de indicatoren meetbaar te maken.

Definitie van specifieke indicatoren

Het doel van deze stap kan zijn dat iedere specifieke indicator bewijs zou leveren dat een bepaalde voorwaarde bestaat, of dat bepaalde resultaten al dan niet behaald zijn. Deze specifieke indicatoren

kunnen besluitvormers in staat stellen vooruitgang op het gebied van de te behalen vastgestelde output, resultaten, doelen en beleidsdoelen of programma's (monitoren) te beoordelen. Indicatoren zoals beschreven in hoofdstuk 7 kunnen zowel een specificatie van kwantificeerbare einddoelen als maatstaven van kwaliteit omvatten. Zowel kwalitatieve als kwantitatieve aspecten leveren nuttige informatie en zijn nodig als een gebalanceerd en redelijke beeld van een beweging naar het bereiken van doelen weergegeven moet worden. De doelgroep echter in gedachten houdend, zouden alle specifieke indicatoren ook, onder meer, eenvoudige informatie moeten opleveren die gecommuniceerd kan worden en eenvoudig begrepen kan worden door zowel de verstrekker als de gebruiker van de informatie. Specifieke indicatoren zouden dan een factor kunnen zijn, een van de vele, die gebruikt kunnen worden bij besluitvorming voor de beleidsrichting en beleidsprioriteiten.

Zoals beschreven in hoofdstuk 7 operationaliseren specifieke indicatoren de respectievelijke indicator. Om dit doel te bereiken kunnen specifieke indicatoren ontwikkeld worden op een of meer van de volgende manieren:

- De specifieke indicator kwantificeert een bepaald aspect van de respectievelijke indicator;
- De specifieke indicator geeft aan of een bepaald aspect van de indicator al dan niet bestaat (bijv. als een controlepunt);
- De specifieke indicator omschrijft de mate waarin de kwaliteit van de indicator kan worden waargenomen (kwaliteitsniveau);
- De specifieke indicator omschrijft de mate waarin het geïmplementeerde beleid verschilt of overeenkomt met de geschreven wetgeving of verdragen (niveau van coherentie);
- De specifieke indicator beoordeelt de mate waarin het systeem ervoor zorgt dat de kwaliteitsvoorwaarde (uitgedrukt in de indicator) in alle gevallen wordt gegeven (niveau van verslaggeving).

Iedere specifieke indicator zou uitgerust moeten worden met een korte, maar eenduidig geformuleerde definitie en visie.

Creëren van geschikte schalen voor de specifieke indicatoren

In een volgende stap moeten schalen ontwikkeld worden voor iedere specifieke indicator. Voor wat betreft kwalitatieve specifieke

indicatoren zouden mogelijke schalen kunnen variëren van bipolair (bijv. is aanwezig/is niet aanwezig) tot ordinale schalen met een geschikt aantal warden, die duidelijk van elkaar te onderscheiden zijn en elkaar wederzijds uitsluiten (bijv. consistent/kleine inconsistenties/grote inconsistenties/totaal inconsistent). Kwantitatieve specifieke indicatoren moeten uitgedrukt worden in verhoudingen. (d.w.z.. 1 op 4).

De berekeningsmethode voor kwantitatieve specifieke indicatoren moet nader verklaard worden en de bronnen en kwaliteit van de gegevens moet worden omschreven. Voor kwalitatieve specifieke indicatoren zijn richtlijnen vereist om de subjectiviteit van schalen te verminderen door in detail te beschrijven in welke situaties welke waarde gekozen moet worden en welk niveau gekozen moet worden in geval van twijfel of van dubbelzinnigheid.

Bepalen van de groep evaluators

Vooral op het gebied van kwalitatief meten, beïnvloedt de subjectieve mening van de evaluator de keuze van de schaalwaarden. Als, bijvoorbeeld, een specifieke indicator tot doel heeft de mate van deelname van ouders in besluitvormingsprocessen te meten, kan de mening van de ouders afwijken van die van de professionals. Een vervolgstap zou dan zijn te onderzoeken welke groepen in het onderzoek betrokken zouden moeten worden, zodat de uitkomsten van de evaluatie een realistisch beeld van het specifieke beleidsaspect schetsen.

Vergroten van de interbeoordelingsovereenstemming

Daar specifieke indicatoren in de eerste plaats bedoeld zijn als instrument voor landen, moet de indicatorenset ontworpen worden voor gebruik binnen een zelfevaluatieprocedure. De subjectiviteit van de schalen (zie vorige alinea) en de slechte interbeoordelings-overeenstemming vormen echter potentiële risico's die samengaan met benaderingen die geen neutrale assessment verstrekt door een assessmentautoriteit opleveren. Het vergelijkbaar maken van metingen met andere landen vereist totale onafhankelijkheid van de mensen die de metingen verrichten (hier: de beoordelaar). Interbeoordelingsovereenstemming, ook wel interbeoordelingsbetrouwbaarheid genoemd, is de mate van overeenstemming tussen de beoordelaars voor wat betreft hetzelfde item dat beoordeeld moet worden. Hoe hoger de interbeoordelingsovereenstemming, des te

beter de homogeniteit of consensus in de beoordelingen die door de verschillende beoordelaars gegeven worden. Elk beoordelingsinstrument zou natuurlijk een voldoende mate van deze kwaliteitskarakteristiek moeten bevatten. Als verschillende beoordelaars het niet voldoende met elkaar eens zijn, moeten metingen de mate van overeenstemming verbeteren, wat bereikt kan worden door de schalen te bewerken of door een verbeterde training van de beoordelaars.

Gegevensverzameling, splitsing en interpretatie

Voor bepaalde specifieke indicatoren kan het nodig zijn om te beschrijven hoe het verzamelen van gegevens op lokaal via regionaal en uiteindelijk nationaal niveau zou moeten plaatsvinden, en hoe om te gaan met kwalitatieve schaalwaarden tijdens deze procedure. Tegelijkertijd, zouden de dimensies besproken moeten worden waarop splitsing op nationaal niveau geschikt is en dat voor iedere specifieke indicator. Enkele specifieke indicatoren, bijvoorbeeld, zouden gesplitst kunnen worden naar onderwijsniveau, bestuursniveau (bijv. lokaal, regionaal, nationaal), geslacht of leeftijd, geografische locatie of type instelling.

Ten slotte zou de manier waarop de resultaten van iedere specifieke indicator geïnterpreteerd moeten worden beschreven moeten worden. Het koppelen van deze leidraad aan de interpretatie van de definities van iedere specifieke indicator voorkomt – of in ieder geval minimaliseert – de kans op verkeerde interpretaties door leken die gebruik maken van de indicatorenset.

Procesontwerp

In de laatste stap is het nodig om te reflecteren over de essentiële procedures zowel op nationaal als op Europees niveau om het proces van gegevensverzameling, interpretatie en feedback te beheersen. Tijdstippen waarop gegevensverzameling plaatsvindt moeten bepaald worden. Mensen die verantwoordelijk zijn voor het verzamelen van gegevens moeten aangesteld worden en instructies krijgen. Op Europees niveau moeten procedures voor de verslaglegging van de resultaten besproken en vastgesteld worden.

Toekomstig werk

Vanwege beperkte middelen waren al enkele beperkingen gemaakt in de context van dit project. Zoals beschreven in hoofdstuk 7 zijn

drie gebieden uit de lijst gebieden op inclusief onderwijs geselecteerd voor nader onderzoek, maar andere gebieden moeten ook beschreven worden in de toekomst. Bij de ontwikkeling van toekomstige indicatoren zullen al deze gebieden in beschouwing moeten worden genomen, anders zal de indicatorenset niet compleet zijn (d.w.z. niet inclusief onderwijs beschrijven in zijn totale breedte). Het is geen verrassing dat de lijst gebieden enkele onderwerpen bevat die in het verleden al zijn besproken of op dit moment worden besproken in andere Agencyprojecten. Resultaten (bijv. aanbevelingen) die voortkomen uit projectwerk zouden een goede basis kunnen vormen voor het ontwikkelen van indicatoren op dat bepaalde gebied (zie hoofdstuk 8 voor een uitleg over hoe aanbevelingen corresponderen met de gehanteerde benadering in dit rapport). De lijst kan ook gezien worden als een agenda van toekomstige onderwerpen die behandeld moeten worden, of door projecten, seminars, congressen of andere gelegenheden, zowel op nationaal als op Europees niveau.

LITERATUUR

Booth, T. en Ainscow, M. 2002. *Index of Inclusion: developing learning and participation in schools*, Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE)

European Agency for Development in Special Needs Education (ed.) 2007. *Lisbon Declaration*, Online beschikbaar: <http://www.european-agency.org/publications/flyers/lisbon-declaration-young-people2019s-views-on-inclusive-education> (Laatste keer bekeken: 7 July 2009)

Europese Commissie, Directoraat Generaal voor Onderwijs en Cultuur (ed.) 2002. *Education and training in Europe: diverse systems, shared goals for 2010; The work programme on the future objectives of education and training systems*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities

Europese Raad 2000. Lissabon Europese Raad 23 en 24 maart 2000, Presidency Conclusions, Online beschikbaar: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (Laatste keer bekeken: 9 July 2009)

Hollenweger, J. en Haskell, S. (eds.) 2002. *Quality Indicators in Special Needs Education: an International Perspective*, Lucerne: Edition SZH/SPC

Meijer, C.J.W. (ed.) 2003. *Special education across Europe in 2003: trends in provision in 18 European countries*, Middelfart: European Agency for Development in Special Needs Education

Peacey, N. 2006. *Reflections on the Seminar*, Vienna: European Agency for Development in Special Needs Education (Presentatie gegeven op de Assessment Project bijeenkomst, mei 2006)

Peters, S., Johnstone, C. en Ferguson, P. 2005. *A Disability Rights in Education Model for evaluating inclusive education*, (Michigan State University, East Lansing, MI, USA), London: Taylor & Francis

Soriano, V., Kyriazopoulou, M., Weber, H. en Grünberger, A. (eds.) 2008. *Young Voices: Meeting Diversity in Education*, Odense: European Agency for Development in Special Needs Education

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) 1994. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*, Paris: UNESCO

Watkins, A. (ed.) 2007. *Assessment in Inclusive Settings: Key issues for policy and practice*, Odense: European Agency for Development in Special Needs Education

VERKLARENDE WOORDENLIJST

[De] Beoordelaar – een persoon die beoordeelt of een assessment uitvoert.

Consistentie/mate van consistentie – de mate van uniformiteit, standaardisatie en zonder tegenstellingen tussen de delen van een systeem of onderdeel.

Gegevens verzamelen – elk proces waarin informatie wordt verzameld en samenvattend wordt weergegeven, voor bijvoorbeeld statistische analyse.

Indicator – onder een indicator verstaan we een parameter, of waarde afgeleid van parameters, die bedoeld is om informatie te verschaffen over de toestand van een fenomeen.

Interbeoordelingsovereenstemming – de mate van overeenstemming tussen beoordelaars. Het geeft een score over de mate van consensus in de beoordelingen die door hen gegeven zijn.

Meetbaar – iets dat op een of andere wijze numeriek gemeten kan worden.

Monitoren – het observeren van iets (en daar soms een verslag van bijhouden).

Operationeel – een proces of serie acties om een resultaat te behalen.

Operationele indicator – een indicator die zo gedefinieerd is dat het gemeten kan worden.

Sensor – het deel van een meetinstrument dat direct reageert op veranderingen in de omgeving.

Splitsing – gegevens scheiden of uitsplitsen in onderdelen (en het tegenovergestelde van aggregatie).

DEELNEMENDE EXPERTS

BELGIË (Frans sprekende gemeenschap)	Patrick Beaufort	pbeaufort@ecl.be
	Jean-Claude De Vreese	jeanclaude.devreese@skynet.be
BELGIË (Vlaams sprekende gemeenschap)	Elisabeth Deschauer	elisabeth.deschauer@ugent.be
	Caroline Vanderkinderen	caroline.vandekinderen@ugent.be
CYPRUS	Kalomira Ioannou (PAG lid)	kioannou@moec.gov.cy
	Anastasia Hadjiyannakou	hadjanas@cytanet.com.cy
DENEMARKEN	Hans Henrik Knoop	knoop@dpu.dk
DUITSLAND	Anette Hausotter	anette.hausotter@iqsh.de
	Matthias V. Saldern	vsaldern@uni-lueneburg.de
ESTLAND	Inga Kukk	Inga.kukk@hm.ee
FRANKRIJK	José Seknadjé	jose.seknadje@inshea.fr
GRIEKENLAND	Maria Michaelidou	smi@acm.org
HONGARIJE	Zsuzsa Hámori-Váczy (PAG lid)	zsuzsa.vaczy@om.hu
	Zsuzsa Várnai	varnaizsuzsa@level.datanet.hu
IERLAND	Michael Travers	michael_travers@education.gov.ie
IJSLAND	Anna Kristin Sigurðardóttir	annakristin@khi.is
ITALIË	Serenella Besio	s.besio@univda.it
LETLAND	Guntra Kaufmane	guntra.kaufmane@vsic.gov.lv
LITOUWEN	Laima Paurienė	laima.pauriene@spc.smm.lt

MALTA	Mario Testa	mario.testa@gov.mt
NEDERLAND	Berthold van Leeuwen	B.vanLeeuwen@slo.nl
NOORWEGEN	Anders Øystein Gimse (PAG lid)	Anders.Oystein.Gimse@utdanning sdirektoratet.no
	Svein Nergaard	svein.nergaard@statped.no
OOSTENRIJK	Karl Hauer	karl.hauer@ooe.gv.at
PORTUGAL	Filomena Pereira	filomena.pereira@dgidc.min-edu.pt
SPANJE	Marta Sandoval Mena	marta.sandoval@uam.es
TJECHIË	Věra Vojtová	vojtova@jumbo.ped.muni.cz
VERENIGD KONINKRIJK (Engeland)	Brahm Norwich	B.Norwich@exeter.ac.uk
VERENIGD KONINKRIJK (Schotland)	Martyn Rouse	m.rouse@abdn.ac.uk
ZWEDEN	Agneta Gustafsson	agneta.gustafsson@spsm.se
	Ingemar Emanuelsson	ingemar.emanuelsson@telia.com
ZWITZERLAND	Judith Hollenweger (PAG lid)	judith.hollenweger@phzh.ch

Ontwikkeling van een indicatorenset – voor inclusief onderwijs in Europa geeft de belangrijkste uitkomsten weer van een Agencyproject waarbij 23 Europese landen betrokken zijn.

Het doel van het project was het ontwikkelen van een methodologie die zou uitmonden in een indicatorenset geschikt voor het monitoren van ontwikkelingen op nationaal niveau, maar die ook toegepast kan worden op Europees niveau. Een dergelijke indicatorenset vereist een duidelijke focus op beleidsvoorwaarden die de ontwikkeling van inclusief onderwijs binnen scholen kunnen ondersteunen of belemmeren. Verschillende Europese en internationale instellingen hebben werk verricht om indicatoren op specifieke beleidsgebieden te ontwikkelen en dit project heeft op deze ervaringen voortgebouwd om indicatoren op het gebied van inclusief onderwijs te ontwikkelen.

Het project heeft geleid tot twee belangrijke uitkomsten:

- Ten eerste, de ontwikkeling en toepassing van een bottom-up benadering om relevante indicatoren vast te stellen. Deze benadering kwam voort uit de consensus onder projectexperts;
- Ten tweede, het preciseren van een eerste indicatorenset voor drie sleutelgebieden – wetgeving, deelname, financiering – van inclusief onderwijs samen met voorbeelden van het toepassing van de indicatoren in de praktijk.

Het is de bedoeling geweest van het project om geschikte indicatoren te ontwikkelen die een constructieve vergelijking en wederzijds leren van goede – d.w.z. effectieve en succesvolle – benaderingen voor inclusief onderwijs ondersteunen.

Dit rapport presenteert het raamwerk, de visie en doelen van het project, evenals de gebruikte methodologie bij het ontwikkelen van een indicatorenset voor het monitoren van ontwikkelingen op het gebied van inclusief onderwijs.

